

Två debatter

- En idéanalytisk studie av argumentationer kring
yttrandefrihet

Pontus Andgren
Martina Bergqvist

Abstract

I denna uppsats analyserar vi två riksdagsdebatter som båda uppstått då yrkande inkom till regeringen om ändringar i Yttrandefrihetsgrundlagen (YGL) samt ändringar i tryckfrihetsförordningen (TF). På tidigt nittital uppdagades det i Sverige ett antal pedofilhärvor. Detta resulterade i en omfattande offentlig debatt som vidare bidrog till att yttrandefrihetsbrottet barnpornografi, helt och hållet lyftes ut ur YGL samt TF. På sent nittital förekom ännu en debatt som även denna behandlade yttrandefrihetsgrundlagarna. Denna gång handlade det om brottet hets mot folkgrupp, och det eventuella tillägget, sexuell läggning. Tillägget trädde ikraft den 1 januari 2003.

Vi har i denna uppsats analyserat de ovan nämnda debatterna. Detta har utförts med hjälp av idéanalytisk metod. Som analysverktyg för vår idéanalys har vi använt oss av ett antal dimensioner som vi applicerar på de båda debatterna för att kunna dra ut essensen ur de olika argumentationerna, samt för att kunna jämföra dem på ett givande sätt.

Nyckelord: *Yttrandefrihet, Barnpornografi, Hets mot folkgrupp, Sexuell läggning.*

Tecken: 67 528

Innehållsförteckning.

1. Inledning	4
1.1 Syfte och frågeställning	4
2. Metod	4
2.1 Avgränsning	6
3. Teori	6
3.1 Robert Nozick, John Rawls och Robert A Dahl	6
3.2 Mänskliga rättigheter	8
4. Bakgrund	9
4.1 Yttrandefrihetsrätt i Sverige – en översikt	9
4.2 Yttrandefrihet och barnpornografi. De samhälleliga förändringarna	11
4.2.1 Lagstiftningsprocessen	12
4.3 Yttrandefrihet och sexuell läggning. De samhälleliga förändringarna	14
4.3.1 Lagstiftningsprocessen	15
5. Analys	17
5.1 Analys av debatten rörande barnpornografi	17
5.1.1 Argument för lagändring	17
5.1.2 Argument mot lagändring	18
5.2 Analys av debatten rörande sexuell läggning	19
5.2.1 Argument för lagändringen	19
5.2.2 Argument mot lagändringen och skydd av grupper i allmänhet	21
5.2.3 Argument mot lagändringen men för gruppskydd generellt	22
6. Jämförande analys	23
6.1 Yttrandefriheten och demokrati/jämlikhet	23
6.2 Yttrandefriheten och skydd av grupper och individer i samhället	24
6.3 Yttrandefriheten och effekten av inskränkningar	25
6.4 Yttrandefriheten och andra fri- och rättigheter	26
7. Diskussion	27
8. Litteraturförteckning	29

Förkortningar

BO	Barnombudsmannen
BrB	Brottsbalken
EKMR	Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna
HO	Handikappsombudsmannen
HomO	Ombudsmannen mot diskriminering på grund av sexuell läggning
KU	konstitutionsutskottet
Prop.	Proposition
RF	Regeringsformen
SOU	statens offentliga utredningar
TF	tryckfrihetsförordningen
YFU	Yttrandefrihetsutredningen
YGL	yttrandefrihetsgrundlagen

1. Inledning

"En demokratisk stat lever för och genom sina medborgare. Den äger ingen annan legitimitet än den som medborgarna ger den. /.../ Om de västerländska demokratierna inte ska förvandlas till utätta skal, till höljen kring något som inte mera finns, krävs det att de demokratiska grundvärderingarna sätts i fokus." (SOU 2000:1:17)

Sverige har sedan decennier präglats av ett demokratiskt samhällssystem. Politiska och medborgliga fri- och rättigheter ses idag av de flesta invånare som en självklarhet. Yttrandefriheten är en av flera friheter som betraktas som en grundstomme i ett demokratiskt samhälle. Yttrandefrihet är dock inte okomplicerat då vissa företeelser och åsikter inte är lämpliga i ett demokratiskt samhälle. Problematiken uppstår då någon måste bestämma vilka åsikter och uttrycksmedel som statligt ska begränsas och vilka åsikter som ska skyddas av yttrandefriheten. Vi fann denna problematik intressant. Speciellt intressanta fann vi två riksdagsdebatter vilka behandlade frågan om yttrandefrihet i relation till barnpornografibrott samt hets mot folkgrupp på grund av sexuell läggning.

I en grov indelning kan man återfinna två motpoler i debatterna. Den ena sidan, som inte med anledning av någon företeelse, vill inskränka i yttrandefriheten. Den andra sidan, vilka anser att man ibland är tvungen att inskränka på yttrandefriheten, i de fall där företeelserna/åsikterna inte vilar mot en demokratisk värdegrund, och/eller där det rör sig om grupper sårskilda utsatthet.

1.1 Syfte och frågeställning

Vårt syfte i denna uppsats är att genomföra en idéanalys av två riksdagsdebatter om yttrandefrihet. De två debatter vi ämnar undersöka är 1) diskussionerna inför utlyftandet "barnpornografibrott" ur yttrandefrihetsgrundlagarna, 2) diskussionerna inför tillägget "sexuell läggning" i brottet hets mot folkgrupp, samt Vår frågeställning är därmed följande: *Hur har debatterna sett ut inför de två lagändringarna, samt vilka underliggande samhällsliga och ideologiska motsättningar kan man spåra?* I syfte att skapa en heltäckande förståelse för de kontexter debatterna befinner sig i har vi en utförlig redogörelse för yttrandefrihetens och lagändringarnas samhällsliga bakgrund.

2. Metod

För att kunna besvara vår frågeställning har vi valt att använda oss av en idéanalytisk metod. Metoden går ut på att man genom textanalys identifierar de idéer som uttrycks av en eller flera sändare. En idé kan betraktas som en tankekonstruktion som till skillnad från de flyktigare intrycken eller attityderna utmärks av en viss kontinuitet. (Bergström, Boréus, 2000: 148) Ofta ses idéer som ingående komponenter i ideologier, vilka kan beskrivas som målinriktade och systematiska sammanställningar av politiska

ståndpunkter, eller som utopier, eller som verklighetsfrämmande hjärnspöken. (Bergström, Boréus, 2000: 149) I denna uppsats gör vi egentligen ingen ansats till att placera in idéerna i definierade ideologier. Istället söker vi sätta fingret på vilka idéer som uttrycks och var de har sin bakgrund och närmare innehåll.

Det finns många olika typer av idéanalyser, den vi ägnar oss åt i denna uppsats kan karakteriseras som en *allmän* idéanalys, eftersom vi fokuserar på ett politiskt sakområde, yttrandefriheten. Andra typer av idéanalys kan till exempel vara mer argumentationsanalytiska eller ideologikritiska. (Bergström, Boréus, 2000:154 f.)

Som analysverktyg för vår idéanalys har vi valt att använda oss av ett antal dimensioner som vi applicerar på de båda debatterna för att kunna dra ut essensen ur de olika argumentationerna, samt för att kunna jämföra dem på ett givande sätt. Analysdimensionerna fungerar som hjälp för att sortera och analysera debattmaterialet från olika perspektiv och därigenom nå fram till en mer heltäckande analys av de idéer som uttrycks i debatterna. De analysdimensioner vi har valt att arbeta med är följande: 1) Yttrandefriheten och demokrati/jämlikhet, 2) Yttrandefriheten och skydd av grupper och individer i samhället, 3) Yttrandefriheten och effekten av inskränkningar i den, och 4) Yttrandefriheten och andra fri- och rättigheter.

Ett alternativ till att använda sig av dimensioner är att konstruera *idealtyper* att applicera på texterna. Idealtyper går i princip ut på att man söker hårdra en viss idé eller ideologi till dess renodlade form, varefter man jämför verkligheten med de idealtyper man konstruerat. (Bergström, Boréus, 2000:158 f.) Idealtyper är mycket mer precist utformade än dimensioner och därigenom kan de ge säkrare resultat. Samtidigt är de svåra att konstruera utan rejäla förkunskaper om en viss fråga eller ideologi.

Fördelen med dimensioner som analysverktyg är att de ger utrymme för en ganska fri analys av debattinnehållet om de är allmänt hållna. Nackdelen kan som sagt vara att man också får osäkrare resultat eftersom analysverktygen är för grovt tillhuggna. Vid skrivandet av denna uppsats har vi sett det som en fördel att ha ganska flexibla analysverktyg. En orsak till det är att det är mycket svårt att utan erfarenhet konstruera mer exakta analysverktyg, som idealtyper. Det kräver god förtrogenhet med ideologier och det är inte självklart hur idealtypen faktiskt ska se ut. (Bergström, Boréus, 2000:170.) En annan orsak är att idealtyper synes mer lämpade för ideologianalyser, vilket vi inte ägnar oss åt i denna uppsats. Istället sätter vi vårt sakområde, yttrandefriheten, i centrum.

2.1 Avgränsning

Diskussioner om yttrandefrihet och särskilda gruppers utsatthet har under de senaste åren varit många. I vissa fall har debatterna resulterat i ändringar i Sveriges grundlagar. Med anledning av dels det begränsade utrymmet, dels av den begränsade tiden har avgränsningar samt ett medvetet urval varit nödvändigt. Vi har valt att fokusera på två debatter som båda handlar om yttrandefrihet men som resulterade i två helt skilda lagtekniska lösningar.

I frågan om debattmaterial har valmöjligheterna varit många, då en mångfald av debattartiklar, ledare samt riksdagsmaterial går att återfinna. Vi har valt, med samma anledning som ovan, att helt utesluta tidningsartiklar i vår undersökning och koncentrerar oss istället på riksdagsdebatterna. Följaktligen fokuserar vi helt på den politiska debatten och utesluter därmed de mediala ståndpunkterna.

3. Teori

Med anledning av att uppsatsen är av idéanalytisk karaktär har vi valt att inrikta oss på fallstudierna och kommer till följd av det inte ha ett omfångsrikt teorikapitel, med en teori i fokus. Vi har istället valt att presentera några moderna politiska filosofer / demokratiteoretikers syn på yttrandefrihet.

3.1 Robert Nozick, John Rawls och Robert A Dahl

”Jag kanske ogillar din åsikt, men jag försvarar med näbb och klor din rätt att uttala den.”

Detta är ett välkänt citat från en av upplysningstidens förgrundsfilosof, Françoise-Marie Arouet de Voltaire. Det sammanfattar väl den tidens syn på yttrandefrihet som en konstitutionell grundval och varje människas frihet att uttrycka sin mening. Man måste dock komma ihåg att upplysningstidens liberala idéer om yttrandefrihet var en reaktion mot totalitära monarker, till exempel i Frankrike före revolutionen. Att i denna situation kräva absolut yttrandefrihet ter sig naturligt mot bakgrund av den censur som rådde. I dagens moderna demokratier är läget ett annat. Yttrandefrihet är utgångspunkten men man har också insett behovet av att inskränka den för vissa, vällovliga, syften. Men hur ska denna avvägning göras?

I sin *Anarki, stat och utopi* bygger Robert Nozick på John Lockes teorier om naturtillståndet och människors naturliga fri- och rättigheter. I naturtillståndet råder anarki men varje människa äger en naturlig rätt till liv, hälsa, *frihet* och egendom. Den som kränker en annan människas rättigheter kan rättmätigt straffas. Eftersom sådana straff är svåra att genomföra i en anarki sluter sig människor samman i s.k. skyddssammanslutningar som bildas för att kunna göra de individuella rättigheterna gällande. Detta är den *ultraminimala staten*, vilken bygger på frivilligt deltagande. Nästa steg är den *minimala staten*, vilken motsvarar den liberala teorins nattväktarstat. Den bygger inte på frivillighet utan skyddar alla medborgare inom ett visst geografiskt område.

Här sker enligt Nozick en viss kränkning av de naturliga fri- och rättigheterna. Denna kränkning kan dock accepteras så länge som staten syftar till att skydda de naturliga fri- och rättigheterna. Här menar Nozick att statens makt inte kan utvidgas längre. Varje försök till omfördelning av resurser e.d. är en kränkning av medborgarens rättigheter. (Nozick, 2001)

Från Nozicks synvinkel borde alltså yttrandefriheten i samhället kunna inskränkas så länge som inskränkningen syftar till att skydda andra medborgares fri- och rättigheter. Däremot kan inga andra ändamål accepteras, till exempel sådana som har med statens intressen, andra än överlevnad, att göra. Staten har alltså över våldsmonopol inom sitt geografiska område och därför en skyldighet att skydda sina medborgare samtidigt som den skall skydda de naturliga fri- och rättigheterna. Det är alltså i dessa två vågskålar som regler om yttrandefrihetens omfattning skall vägas enligt Nozick.

John Rawls tillhör som Nozick den liberala idétraditionen och menar som utgångspunkt att varje människa har rätt till den största uppsättning grundläggande friheter som är förenlig med att alla har samma friheter. John Rawls *En teori om rättvisa* skiljer sig från Nozicks teorier vad gäller statens legitima verksamhet, där Rawls går ett steg längre och hävdar att en viss resursomfördelning kan rättfärdigas. Vad gäller yttrandefriheten menar Rawls att det finns en inbyggd motsättning mellan statens skyddande funktion och dess upprätthållande av fri- och rättigheter. För att kunna säkra människors lika möjligheter måste den allmänna ordningen säkerställas. Här måste man någonstans dra en gräns för när intresset av allmän ordning tar över intresset av rätten att yttra vad man vill. Denna gränsdragning gäller också statens upprätthållande, den måste kunna skydda sin funktion som försvarare av medborgarnas fri- och rättigheter. Rawls menar att även åsiktsriktningar som vänder sig mot statens intressen måste få existera. När de behandlas med tolerans kommer dess förespråkare efterhand att själva bli lojala mot den ordning som tillåtit dem att existera. (Rawls, 1999)

Robert A Dahl är en förgrundsfigur inom den moderna demokratiteorin och har utvecklat ett synsätt på den moderna demokratin som en *polyarki*. Detta är ett komplext begrepp men bygger i grunden på att makten är utspridd på olika samhällsgrupper. Den politiska konkurrensen mellan dessa grupper, partier och individer fungerar som ett säkerhetssystem för demokratin. För att karakterisera en polyarki har Dahl identifierat ett antal (sju) kriterier som en stat måste uppfylla för att kunna kallas en demokrati. I förlängningen syftar dessa kriterier till ett effektivt deltagande hos medborgarna. Det definieras som lika, faktiska möjligheter för medborgarna att uttrycka det slutliga beslut de önskar.

Ett av dessa kriterier är att yttrandefrihet måste råda. Medborgarna måste ha en effektivt säkrad rätt till yttrandefrihet, särskilt i politiska frågor. Med detta menas kritik av makthavarna, politiken och den rådande ideologin.

Yttrandefriheten fyller olika syften i Dahls teoribildning, ett av dem är upplyst förståelse. Detta innebär att medborgarna har lika möjligheter att upptäcka och begrunda det val som passar hans eller hennes intressen bäst.

Eftersom Dahls bild av den moderna demokratin som en polyarki bygger på konkurrens mellan intressen är det naturligtvis viktigt att de vars intressen av olika orsaker inte tillvaratas, skyddas genom grundläggande rättigheter i någon form. Om yttrandefrihetens gränser menar Dahl att det är statens uppgift att välja en nödvändig balans mellan kontroll och frihet. Han ger sig inte in i filosofiska resonemang utan menar att det är en praktisk fråga som varje demokrati måste lösa. (Dahl, 2002)

3.2 Mänskliga rättigheter

Som ett resultat av andra världskriget påbörjades ett internationellt samarbete för den enskilda individens rättigheter. 1948 antogs den första deklarationen om mänskliga rättigheter av FN:s generalförsamling. Det var det första dokumentet som behandlade mänskliga rättigheter i dess allmänna form, och har sedan den 10 december 1948 blivit ett världsomspännande universellt dokument om vad som har kommit att betraktas som mänskliga rättigheter. Sedan 1948 har en mångfald av konventioner och världsomfattande åtaganden offentliggjorts av FN. I den allmänna deklarationen om mänskliga rättigheter ”slås rätten till att fritt hysa en åsikt och att fritt uttrycka den i tal och skrift” fast i artikel 19. Även i FN:s konvention om medborgerliga och politiska rättigheter från 1966 är denna rättighet lagstadgad i artikel 19.

”Envar har rätt till åsiktsfrihet och yttrandefrihet. Denna rätt innefattar frihet för envar att utan ingripanden hysa åsikter och frihet att söka, mottaga och sprida upplysningar och tankar genom varje slags uttrycksmedel och utan hänsyn till gränser.” (<http://www.manskligarattigheter.gov.se>)

FN:s konvention om medborgerliga och politiska rättigheter, den allmänna deklarationen om mänskliga rättigheter samt de regionala rättighetskonventionerna har direkta anknytningar till ett demokratiskt samhällssystem. Sambandet mellan demokrati och mänskliga rättigheter är mycket starka, trots detta ska inte begreppen likställas. De mänskliga rättigheterna kan sägas reglera förhållandet mellan staten och den enskilda individen; ”De mänskliga rättigheterna gäller för alla och envar. De slår fast att alla människor är födda fria och lika i värde och rättigheter. De mänskliga rättigheterna är universella. De gäller över hela världen, oavsett land, kultur eller specifik situation.” (<http://www.manskligarattigheter.gov.se>)

I Sverige regleras huvudsakligen de mänskliga rättigheterna i tre grundlagar; regeringsformen, tryckfrihetsförordningen samt yttrandefrihetsgrundlagen. 1993 höll FN en världskonferens där medlemsstaterna uppmanades att se över sina mänskliga rättigheter. Med anledning av detta upprättades en nationell

handlingsplan för att förbättra samt se över villkoren i Sverige. De senaste tio åren har ett mängd åtgärder vidtagits för att uppfylla kraven. 1990 ratificerade Sverige barnkonventionen, vilket har krävt stora anpassningar till den svenska lagstiftningen. Flera olika ombudsmän inrättades under nittiotalet för att värna om särskilda gruppers intresse, exempel på dessa är BO 1993, HO 1994, samt HomO 1999. Sverige lyder även sedan 1995 under den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (Europakonventionen). (Ds 2001:10)

4. Bakgrund

I nedanstående kapitel presenteras en översikt av regleringen av yttrandefriheten så som det ser ut i Sverige idag. Därefter presenterar vi bakgrunden till de två lagändringar vi behandlar i denna uppsats, såväl samhälleligt som ur lagstiftningsmässig synvinkel.

4.1 Yttrandefrihetsrätt i Sverige – en översikt

Syftet med detta avsnitt är att skapa en förståelse för den konstitutionella och rättsliga kontext som de debatter vi har analyserat befinner sig i. Området är något snårigt och det är därför viktigt att få en helhetsförståelse för lagstiftningens struktur.

Utgångspunkten är att bara en viss del av yttrandefriheten regleras i de två yttrandefrihetsgrundlagarna, TF och YGL, nämligen den i skrift och den i andra medier; television etc. För enkelhetens skull åsyftar begreppet tryckfrihet framöver båda dessa lagar. Andra typer av opinionsfrihet, såsom demonstrationsfrihet eller yttrandefrihet vid sidan av medier, regleras istället i Regeringsformen (RF) och har inte riktigt samma privilegierade ställning som tryckfriheten. Tryckfriheten skall alltså ses som en *del* av yttrandefriheten, fast med en ganska speciell ställning i Sveriges konstitutionella reglering. För att krångla till det hela lite omfattas även tryckfriheten av RF: s portalstadgande vad gäller yttrandefrihet, RF 2:1 p 1:

”Varje svensk medborgare är gentemot det allmänna tillförsäkrad

1. yttrandefrihet: frihet att i tal, skrift eller bild eller på annat sätt meddela upplysningar samt uttrycka tankar, åsikter och känslor”

I paragrafens andra stycke hittar man en hänvisning till TF och YGL, där det framgår att yttrandefriheten i tryckta skrifter och i vissa andra medier regleras i dessa grundlagar. Den del av yttrandefriheten som inte regleras i TF och YGL är alltså principiellt grundlagsskyddad, men den kan begränsas med *vanlig lag*. Vid sådana begränsningar måste riksdagen dock ta hänsyn till dels RF 2:12 (begränsningen måste vara godtagbar i ett demokratiskt samhälle etc.), dels RF 2:13 (de ändamål som kan rättfärdiga en begränsning av yttrandefriheten räknas upp, exempelvis allmän ordning och säkerhet eller

enskilds anseende). Flera sådana begränsningar finns, ett exempel är brottet hets mot folkgrupp vilket vi kommer att diskutera senare i denna uppsats.

Vad är då orsaken till att tryckfriheten har ett starkare konstitutionellt skydd än andra delar av yttrandefriheten i Sverige? Svaret står att söka i den svenska historien och den långa traditionen av en speciell grundlagsfäst tryckfrihet. Den första svenska tryckfrihetsförordningen antogs 1766 som ett resultat av den starka parlamentariska makten under frihetstiden, och efterfrågan av en fri politisk debatt mellan "hattar" och "mössor" i den svenska riksdagen. Systemet med statlig censur (förhandsgranskning) upphävdes och tryckfriheten såväl som offentlighetsprincipen grundlagsfästes. Den svenska tryckfriheten har sedan dess utsatts för en hel del ingrepp och förändringar, delvis på grund av mer repressivt sinnade monarker men också på grund av att den tekniska utvecklingen nödvändiggjort reformer. (Vallinder, 2000)

Det var just den tekniska utvecklingen som ledde till inrättandet av YGL 1992, då man ville att tryckfrihetens principer även skulle gälla moderna medier. Detta är väl ett bevis på att den svenska tryckfrihetstraditionen lever vidare i modern tid. Dagens utmaning är frågan om yttrandefrihet på Internet och dess förhållande till tryckfrihetslagstiftningen. Andra viktiga påverkansfaktorer är Europakonventionen samt den europeiska gemenskapsrättens inflytande på svensk yttrandefrihetslagstiftning. (Warnling-Nerep, 2003:168)

Hur fungerar då TF och YGL jämfört med vanlig lag? En av de viktigaste principerna är att TF och YGL är *exklusiva straff- och processlagar* på sina respektive rättsområden. Detta innebär att ett tryckfrihetsmål aldrig tas upp av vanliga domstolar efter polisanmälan och åtal. Istället fattar justitiekanslern (JK) ensam beslut om åtal och rättegången följer sin egen processordning, bland annat använder man sig en jury vilket är unikt i det svenska rättssystemet. Detta markerar det principiellt viktiga synsättet att det inte är staten som ensidigt skall besluta om inskränkningar i tryckfriheten, istället är detta frågor där medborgarna skall ha stort inflytande. I YGL 1:5 föreskrivs:

"Den som skall döma över missbruk av yttrandefriheten eller på annat sätt vaka över att denna grundlag efterlevs bör betänka att yttrandefriheten är en grundval för ett fritt samhällsskick. Han bör alltid uppmärksamma syftet mera än framställningssättet. Om han är tveksam, bör han hellre fria än fälla."

Motsvarande återfinns i TF 1:4, om än på ett mer ålderdomligt språk. Dessa *instruktioner* gäller alltså inte "vanliga" yttrandefrihetsbrott som inte omfattas av TF och YGL, vilket är en viktig skillnad. I vanliga brottmål råder principen "vid tvivel för den tilltalade", men skyddet för den anklagade är alltså extra starkt i mål under TF och YGL.

Vad gäller ansvar för tryckfrihetsbrott finns det en strikt reglerad ordning som ser till att det finns en i förväg utsedd person som kan ställas till ansvar, ofta en ansvarig utgivare. (Strömberg, 2003:24 ff.) Orsaken till denna ordning är att värna om tryckfriheten. Den som åtar sig uppdraget att vara ansvarig utgivare skall ha som uppgift att inte publicera något som går utöver tryckfrihetens gränser. Däremot skall en författare e.d. inte behöva oroa sig för detta i sitt arbete. (Strömberg, 2003: 64 f.)

För såväl TF som YGL gäller krav på *dubbel kriminalisering*. Detta innebär att de brott som återfinns i TF och YGL också måste existera som ett "vanligt" brott, exempelvis i brottsbalken. Man utgår alltså från den allmänna brottskatalogen men har valt att kopiera vissa brott i TF och YGL. Ett exempel är återigen brottet hets mot folkgrupp, om detta brott skulle upphävas i brottsbalken skulle man inte heller kunna döma någon för tryckfrihetsbrottet hets mot folkgrupp.

TF och YGL erbjuder alltså ett extra starkt skydd för de brott som innefattas jämfört med andra brott. Men hur vet man vad som omfattas, och därmed skyddas, av de båda grundlagarna? Utgångspunkten är det är åsikter som skall skyddas, i TF och YGL 1:1 finner man att ändamålet med TF och YGL är att "säkerställa ett fritt meningsutbyte och en allsidig upplysning". I praxis har man fastställt att framställningar med ett rent ekonomiskt syfte och otillbörlig reklam faller utanför det allmänna syftet med TF och YGL. Dessutom finns ett antal verksamheter som genom hänvisning till andra lagar uttryckligen undantas från TF: s och YGL: s tillämpningsområde. Ett exempel är den nu omtvistade alkohol- och tobaksreklamen, ett annat är barnpornografin som undantogs 1999 och som diskuteras i denna uppsats. Detta innebär att barnpornografi numera aldrig skyddas av tryckfrihetens principer oavsett i vilket medium det framträder.

Sammanfattningsvis är alltså tryckfriheten att se som en del av yttrandefriheten, och av historiska orsaker är tryckfriheten speciellt väl skyddad i svensk rätt. Att ett brott återfinns som tryckfrihetsbrott innebär alltså ett *utökat skydd* för den verksamhet som lagen gäller. På samma sätt minskas skyddet för en verksamhet om det lyfts ut ur TF och YGL.

4.2 Yttrandefrihet och barnpornografi. De samhälleliga förändringarna

Den 1 januari 1999 skärptes barnpornografilagstiftningen. All befattning med barnpornografi, även innehav, är sedan snart sju år kriminaliserat. Problematiken kring YGL samt TF och barnpornografi uppmärksammades framförallt under 90-talet då fyra framträdande händelser satte fokus på yttrandefrihetens dilemma, och ledde till en omfattande offentlig debatt. (Hagner, 1995: 9.)

1992 uppdagades den så kallade "Huddingehärvan". Två svenska män hade sålt och distribuerat barnpornografiska filmer via postorder. Männen hade besökt barnhem i Portugal, och därtill även rest till Sri Lanka och Filippinerna. Den ene mannen var kontaktperson och fungerade som avlastning till barnfamiljer i Stockholmsområdet. Männen hade upprättat en betydande verksamhet med kontaktnät över hela Sverige. Cirka hundra personer var inblandade i barnpornografihärva, trots detta dömdes enbart sammanlagt tio månaders fängelse och 6 000 kronor i böter ut. (Hagner, 1995:9-52)

Under den efterföljande rättegången ställdes yttrandefriheten på sin spets. De barnpornografiska filmerna fungerade som bevismaterial i tryckfrihetsrättegången och klassificerades därmed som offentliga handlingar. En begäran om utlämning av filmerna inkom till tingsrätten. Agneta Almqvist, dåvarande rådmann, avslog ansökningarna, med hänvisning till att konfiskeringen av filmerna skulle motverka sitt syfte. Detta beslut överklagades dock till Svea hovrätt, vilka godkände ett utlämnande av filmerna. Därmed var det fritt att beställa de barnpornografiska filmerna till ett kopieringspris av femhundra kronor. Då det blev en stor efterfrågan av filmerna, anordnades en offentlig visning i säkerhetssalen i Stockholm. (Hagner, 1995: 75 -83)

Den tredje uppmärksammade händelsen inträffade 1993, då en 66-årig svensk man greps på ett hotellrum i Thailand tillsammans med en 13-årig pojke. Mannen blev häktad, och anklagad för att förgräpat sig sexuellt på pojken. Efter en tid lyckades mannen, med hjälp av den svenska ambassaden, ta sig hem till Sverige. Händelsen i sig var inte ovanlig, dock satte den fokus på att svenskar var inblandade i den vidsträckt barnsexhandeln som pågick/pågår i de asiatiska länderna. (Hagner, 1995: 10)

Det fjärde uppmärksammade fallet under nittio-talet var "Norrköpingsfallet". En man dömdes för spridning av barnpornografi. 200 filmer, samt ett adressregister över eventuella köpare återfanns av polisen i den 27-åriges lägenhet. Polisen utförde husrannsaking på tolv adresser, och fann då ytterligare 1200 filmer. Sammantaget hade de fyra ovan nämnda händelser under nittio-talet väckt massmedial uppmärksamhet och skapade en bred opinion för att en grundlagändring skulle komma träda i kraft. (Åström, 2004:10 ff.)

4.2.1 Lagstiftningsprocessen

Under 70-talet var det i princip helt lagligt att distribuera och hyra ut barnpornografiskt material, barnpornografiska filmer kunde under en tid hittas i vanliga videobutiker. Detta berodde på att all slags pornografi avkriminaliserades 1971. Den lättillgängliga barnpornografien väckte dock folkopinion. Regeringen valde därför att undersöka möjligheterna till en eventuell kriminalisering. Utredningen, vilken bereddes av

Yttrandefrihetsutredningen, resulterade i ett riksdagsbeslut som fattades 1979, då det blev straffbart att skildra barn på barnpornografiska bilder, samt framställa barnpornografi om man hade som uppsåt att sprida den. Detta reglerades i BrB och TF. Dock omfattades inte *innehav* av barnpornografi i denna lag. (Prop. 1997/98:43)

Den första juli 1993 höjdes maximistrafket för barnpornografibrott till två år. 1994 antog riksdagen ett vilande förslag om grundlagsändring på initiativ av konstitutionsutskottet. Förslaget gick ut på att innehav av barnpornografi skulle kriminaliseras, och därmed bli straffbart med verkan från och med den första januari 1999. Ändringarna skulle ske i både TF och YGL.

Regeringen beslutade 1993 att en kommitté skulle granska frågan rörande barnpornografi och yttrandefrihet, utredningen fick namnet barnpornografiutredningen. Deras uppgift var att undersöka huruvida det var möjligt att kriminalisera innehav av barnpornografi. Kommitténs arbete resulterade i betänkandet Barnpornografifrågan, Innehavskriminalisering mm, SOU 1997:29. I utredningsuppdraget beskrevs åliggandet följaktligen: ”/.../ att utreda på vilket sätt och med vilka medel barnpornografi bäst kan bekämpas. Vi har sålunda haft att undersöka på vilka områden det krävs insatser för att på ett effektivt sätt förebygga att det framställs och sprids barnpornografiskt material.” (SOU 1997:29:15) Kommitténs betänkande färdigställdes slutligen i mars 1997, och deras förslag på förbud var följande:

1. Framställa barnpornografi i syfte att överlåta, upplåta eller förvisa den,
2. överlåta, upplåta eller förevisa barnpornografi eller att i syfte att göra detta förvärva eller försöka förvärva barnpornografi,
- 3.inneha eller efterfråga barnpornografi av verklighetstrogen karaktär samt
4. till landet införa eller från landet utföra barnpornografi.

(Strömberg, 2002: 22)

Kommittén ansåg att det gamla systemet, att barnpornografi i tryckt skrift eller på film omfattas av TF och YGL, skulle kvarstå. Dock med undantag av att de filmer som inte hade ursprungsuppgifter skulle lyftas ut ur TF: s och YGL: s tillämpningsområde, och genom detta skulle en kriminalisering av dessa produkter vara möjlig. Regeringen fann kommitténs uppfattning skälig och men ansåg att all befattning med barnpornografi borde kriminaliseras. Regeringens ståndpunkt var att barnpornografibrott inte skulle ha med grundlagsskydd. Regeringen menade att kommitténs förslag inte var tillräckligt tillförlitligt och ansåg istället att all slags barnpornografibrott borde lyftas ut ur TF och YGL tillämpningsområde. All framställning skulle kriminaliseras, och bestämmelserna om barnpornografi skulle föreligga i vanlig lag. (Strömberg, 2002:22 ff.) Barnpornografiutredningens förslag förbisågs, och det förslag som slutligen antogs av riksdagen var av en helt annan lagteknisk karaktär. I praktiken innebar ändringarna att man lyfte ur

barnpornografibrott både ur TF samt YGL. All befattning med barnpornografi, och då även innehav samt införsel och utförsel av barnpornografi kriminaliserades. (Warnling – Nerep 2003: 77)

Ändringar trädde långt om länge i kraft den 1 januari 1999 och regleras numera i brottsbalken 16 kap. 10a §. Den nya lagtexten lyder:

”Den som

1. skildrar barn i pornografisk bild,
 2. sprider, överlåter, upplåter, förevisar eller på annat sätt gör en sådan bild av barn tillgänglig för någon annan,
 3. förvärvar eller bjuder ut en sådan bild av barn,
 4. förmedlar kontakter mellan köpare och säljare av sådana bilder av barn eller vidtar någon annan liknande åtgärd som syftar till att främja handel med sådana bilder, eller
 5. innehar en sådan bild av barn
- döms för barnpornografibrott till fängelse i högst två år eller, om brottet är ringa, till böter eller fängelse i högst sex månader.”

4.3 Yttrandefrihet och sexuell läggning. De samhälleliga förändringarna

Synen på homosexualitet har varierat kraftigt mellan olika tidsepoker och samhällen under historien. Ofta har det varit förbjudet och straffbart, ibland till och med med döden. I Gamla testamentet hittar man ett av de tidigaste fördömandena av homosexuella: ”En man skall inte ligga hos en man som en man ligger hos en kvinna: det är en styggelse.” I antikens Grekland däremot hade man en helt annan syn, här var det helt accepterat och till och med uppmuntrat med homosexuella relationer, åtminstone mellan ynglingar och äldre män. Synen på homosexualitet har senare i historien varit intimt sammanbunden med kyrkans dogmer och ofta har hetsjakt på homosexuella utförts i kyrkans namn. Under medeltidens häxprocesser var homosexuella ett hett villebråd. (SOU 1984:63:45 f.)

I Sverige kriminaliserades homosexuella handlingar 1608, innan dess hade man ansett att det var kyrkans angelägenhet. Straffet för gärningarna var döden. Det dröjde ända till 1864 års strafflag innan bestämmelsen byttes ut mot en som föreskrev två års straffarbete för ”otukt som mot naturen är”. Runt sekelskiftet började en förändrad syn på homosexualitet göra sig gällande. Man trodde nu att den gick att härleda till biologiska skillnader mellan människor, eller social påverkan, istället för ett frivilligt val. Detta innebar att homosexualitet kanske borde avkriminaliseras. Det dröjde dock till 1933 innan något initiativ togs i frågan. (Morales, 2005)

1944 avskaffades förbudet mot homosexualitet i Sverige och men det var först i slutet av 70-talet som homosexualitet avskaffades som sjukdomsbegrepp av Socialstyrelsen. Därefter har en rad reformer genomförts

för att göra de homosexuella som grupp till jämställda medborgare, till exempel ändringar i sambolagen och möjligheten att registrera partnerskap. Ett antal lagar som innehåller förbud mot diskriminering på grund av sexuell läggning har också antagits under senare år.

I slutet av 1990-talet blev frågan om de homosexuellas utsatthet i samhället ett hett debattämne, mycket på grund av en doktorsavhandling från Stockholms universitet. (Tiby, 1999) Den visade att närmare en tredjedel av alla homosexuella någon gång i livet utsatts för trakasserier i någon form på grund av sin sexuella läggning. I bakgrunden låg också ett antal uppmärksammade våldsbrott, framför allt ett som resulterade i en mycket kontroversiell dom från Högsta domstolen. (NJA 1995:464) Två unga, kraftigt berusade män hade tillsammans varit på väg mot en nattklubb när den ene började göra homosexuella närmanden. Gärningsmannens reaktion på detta var att hugga honom till döds, med 64 knivhugg. Frågan var om den ”homosexuella provokationen” skulle leda till att brottet rubricerades som dråp istället för mord. HD svarade att så var fallet och domen utlöste många negativa reaktioner angående domstolarnas och samhällets syn på homosexualitet.

Ett logiskt led i debatten var att ifrågasätta om inte skyddet för de homosexuella borde stärkas genom att ändra bestämmelsen om förbud mot hets mot folkgrupp till att även omfatta sexuell läggning.

4.3.1 Lagstiftningsprocessen

Brottet hets mot folkgrupp tillkom år 1948 mot bakgrund av händelserna före och under andra världskriget och insikten om behovet av att skydda vissa utsatta grupper i samhället från våldsuppmuntrande angrepp. Brottet återfinns i BrB 16:8 och utgör en begränsning enligt RF 2:13 av den grundlagsfästa yttrandefriheten, närmast med hänvisning till allmän ordning och säkerhet. Brottet existerar också i TF och YGL enligt TF 7:4 p 11 och YGL 5:1.

Före den 1 januari 2003 löd bestämmelsen:

”Den som i uttalande eller i annat meddelande som sprids hotar eller uttrycker missaktning för folkgrupp eller annan sådan grupp av personer med anspelning på ras, hudfärg, nationellt eller etniskt ursprung eller trosbekännelse, döms för hets mot folkgrupp till fängelse i högst två år eller, om brottet är ringa, till böter.”

Redan 1984 (SOU 1984:63) hade man föreslagit att bestämmelserna om hets mot folkgrupp i BrB och TF skulle ändras så att även anspelning på sexuell läggning skulle vara straffbar. Departementschefen ansåg dock att det inte fanns tillräckliga skäl för en ändring. Han underströk att en ändring av BrB även förutsatte en ändring av TF och att det var tänkbart att lagstiftningen skulle drabba olika slags framställningar med religiös bakgrund och över

huvud taget snarare bidra till en konflikt mellan homosexuella och samhället än att vara till någon verklig nytta.

Frågan behandlades senare av konstitutionsutskottet (KU) vid ett flertal tillfällen under 90-talet men mot bakgrund av vikten av vidast möjliga yttrandefrihet, bedömde man att det inte fanns anledning att ändra straffbestämmelserna.

1998 beslutade regeringen att tillsätta en kommitté med uppgift att bland annat ”överväga om det bör göras straffbart att uttrycka hot eller missaktning mot homosexuella som grupp”. Kommittén överlämnade sitt betänkande (SOU 2000:88.) i oktober år 2000. Utredningskommittén kom fram till att det inte råder någon tvekan om att homosexuella är en utsatt grupp i samhället och att det fanns tecken på att brotten mot homosexuella ökar. Man menade att homosexuella var utsatta för hetspropaganda från framför allt nationalsocialistiska och andra rasideologiska grupper. Man kom fram till att det fanns mycket starka skäl för en kriminalisering av hets mot homosexuella som grupp. Dessa skäl var man dock tvungen att väga mot intresset av vidast möjliga yttrande- och tryckfrihet. Sammanfattningsvis ansåg kommittén att skälen för en kriminalisering vägde tyngre än skälen emot.(SOU 2000:88: 240)

I propositionen (prop. 2001/02:59) uttalades att brottstyperna våld och trakasserier mot homosexuella kan sägas ha sin udd riktad mot den grundläggande uppfattningen om alla människors lika värde och ytterst mot hela den värdegrund som bär upp demokratin. För att kunna bekämpa sådana handlingar som kränker principen om alla människors lika värde krävs en effektiv lagstiftning. Om ändringen i TF och YGL uttalades att mycket starka skäl måste finnas för att göra ingrepp i den grundlagsstadgade yttrandefriheten överhuvudtaget. Man menade att ”Tryckfriheten och yttrandefriheten är grundpelare i ett demokratiskt samhälle och gränserna för dessa intressen skall inte vara påverkade av olika tillfälliga opinionsströmningar i samhället”. Man kom dock till den slutsatsen att hets mot homosexuella inte var att se som en tillfällig strömning och att så tungt vägande skäl fanns att ett ingrepp var motiverat.

Den 13 november 2002 antogs det vilande lagförslaget och ändringen i bestämmelsen om hets mot folkgrupp trädde i kraft den 1 januari 2003. Den nuvarande lydelsen är som följer:

”Den som i uttalande eller i annat meddelande som sprids hotar eller uttrycker missaktning för folkgrupp eller annan sådan grupp av personer med anspelning på ras, hudfärg, nationellt eller etniskt ursprung, trosbekännelse eller sexuell läggning, döms för hets mot folkgrupp till fängelse i högst två år eller, om brottet är ringa, till böter.”

5. Analys

I de nedanstående kapitlen redogör vi separat för de två debatterna, för att sedan jämföra dem i kapitel sex med hjälp av analysdimensionerna. Då vi vidare i vår undersökning nämner de två olika debatterna har vi valt att kalla debatten rörande barnpornografi för debatt nummer ett och följaktligen debatten rörande sexuell läggning för debatt nummer två. När vi vidare uttrycker ”ja sidan” – ”nej sidan”, refererar vi till dem som är positiva till en inskränkning, i kontrast, dem som är negativa till en inskränkning.

5.1 Analys av debatten rörande barnpornografi

Generellt sett kan man dela in debattörerna i två läger:

1. De som är för den lagtekniska lösningen, det vill säga lyfta ut barnpornografi ur YGL samt TF, vilka är representanter från V, S, Kd, C och Mp.
2. De som är mot lagändringen, vilka är representanter från Fp, M.

5.1.1 Argument för lagändring

Debatten om hur man skulle lösa problematiken kring barnpornografi och yttrandefrihet hade redan förekommit under ett antal år. Såväl V, S, Kd, Mp som C, ställde sig i favör för den eventuella lagändringen. Argumenten var många, och emellanåt liknande argumenten de som morståndssidan använde sig av. Ett grundargument var att barn är en utsatt grupp i samhället och behöver med anledning av detta särskilt stöd.

”Frågan om barnpornografi är unik och kräver en särställning i lagstiftningen. Barnen är alltid offer och befinner sig ofta i beroendeställning.” -Peter Eriksson, Mp

Ett tillhörande argument var att Sverige har förbundit sig till FN-konventionen om barns rättigheter, där det uttryckligen står skrivet att barnens bästa ska sättas i främsta rummet.

”Barnets bästa skall sättas främst. Kring denna grundtanke i Förenta nationernas barnkonvention finns det en bred politisk enighet. Att barnets bästa, alla barns bästa, skall vara en utgångspunkt när vi formar samhället och när vi betraktar världen är av utomordentlig vikt, eftersom barnen representerar vår och mänsklighetens framtid.”

- Kenneth Kvist, V

”Det är synd - ja, det är skam- att vi från Sveriges riksdag i dag inte i total enighet skall kunna säga att Sveriges och riksdagens politiska partier går fram i en enad front mot allt vad barnpornografi heter”

- Barbro Hietala Nordlund, S

Ett annat grundargument, vilket ”ja-sidan” delade med ”nej-sidan”, var att demokratin är under ständigt hot. Debattörerna menade här, till skillnad mot M och Fp, att odemokratiska värderingar sådana som barnpornografi inte hör hemma i ett demokratiskt samhälle som Sverige. Odemokratiska värderingar skall inte ha det privilegiet att de är grundlagsskyddade.

”Om vi skall kunna behålla demokratin i vårt land är grundförutsättningen att det finns en uppslutning kring innehållet i lagarna. Det är egentligen den viktigaste förutsättningen för att demokratin skall kunna bevaras.”

- Inger Davidson, Kd

”Ingen befattning, inga uttryckssätt, inget som har med barnpornografi att göra kommer efter detta att ha något som helst stöd i grundlagen. Ett principgenombrott - ja, det är det, och en inskränkning i tryck- och yttrandefriheten - ja, det är det. Men i avvägningen mellan fördelarna, riskerna och nackdelarna med det radikala greppet fann också utskottet att fördelarna övervägde”

- Barbro Hietala Nordlund, S

”Yttrande- och tryckfrihet handlar om rätten att uttrycka sig fritt i tal och skrift, inte om rätten att dokumentera övergrepp. Det har ingenting att göra med det vi menar med yttrandefrihet.”

- Inger Davidson, Kd

5.1.2 Argument mot lagändring

M var mest framträdande på denna sida av debattpanelen. Ett särskilt betydande argument var spridningseffekten, vilket refererade till risken att fler inskränkningar skulle ske med anledning av detta. Om så skulle ske skulle detta resultera i ett utarmat demokratiskt samhälle.

”Med detta kanske litet abstrakta begrepp avser vi risken för att det inom några år eller några årtionden kan uppstå en opinion mot att grundlagarna skyddar något annat tryck- och yttrandefrihetsbrott och att detta därför borde flyttas ut ur yttrandefrihetsgrundlag och tryckfrihetsförordning. En sådan opinion skulle då kanske med framgång åberopa att riksdagen i slutet av 1990-talet minsann lyfte ut barnpornografen, och varför skulle det då aktuella brottet inte bäst kunna bekämpas just genom en utflyttning?”

- Bo Könberg, Fp

Som beskrivet ovan var även denna sida av debatten orolig för hur demokratin skall kunna upprätthållas. I motsats till ”ja-sidan” uttryckte M samt Fp att en öppen debatt skall vara självklart i en demokrati och att införa censur och förbud främjar inte det demokratiska samhälle Sverige utger sig för att vara. I själva verket skulle följden bli att media och andra viktiga opinionsbildare skulle utsättas för censur, och inte längre kunna arbeta mot barnpornografi.

”/.../ Vi måste därför alltid vara förberedda att försvara den när den utmanas och utsätts för påfrestningar. Bästa försvaret är en fri och öppen debatt som kan avslöja onskans och våldets ideologi.”

- Inger René, M

”Det är en inskränkning i den frihet som vi med rätta har kunnat visa är ett av demokratis kännetecken. Den går ytterst tillbaka till 1766. Inget annat land i världen har en så lång yttrandefrihetstradition som Sverige”

- Birger Hagård, M

”Bra grundlagar tar lång tid att bygga upp. Att försäkra dem går förvånansvärt fort.”

- Bo Könberg, Fp

”Demokrati i den mening vi diskuterar i dag har med grundlagarna att göra. Hotet mot grundlagarna uppstår om man inte stöder de fundamentala delarna i grundlagarna som gäller censur och meddelarfrihet.”
- Inger René, M

Det tredje grundargumentet man finner i debatten är huruvida den lagtekniska lösningen i själva verket har någon reell verkan. M samt Fp frågade sig vad det fanns för bevis och belägg för att en sådan här allvarlig lösning skulle vara befogad. Båda partierna ansåg att en fullständig kriminalisering av barnpornografi skulle leda till motsatt effekt, och därmed försvåra kampen mot barnpornografi för exempelvis media.

”På vilket sätt är det bättre att försvarlighetsrekvisitet skrivs in i brottsbalken än i grundlagen? Vad ger det för positiva effekter när det gäller skydd av barn?”
- Inger René, M

Ett fjärde argument som mer skulle kunna betraktas som anklagelser än som ett argument var att S faktiskt står för försämring av grundlagarna enbart av populistiska skäl, pga. att de ville vinna röster till nästa val.

”Detta betyder dock inte, herr talman, att politiker varenda gång det blåser skall anpassa sig till opinionen. Det kan betyda att politiker tar på sig den tunga uppgiften att tala om varför man kanske under decennier eller sekler har kommit fram till en viss lösning och att det kan finnas poänger i denna.”
- Bo Könberg, Fp

”Vi beklagar att jakten på helgonglorian nu resulterar i att en majoritet genomför en principiellt allvarlig försvagning av yttrande- och tryckfriheten utan att någon på något sätt kan visa att en enda svag person i Sverige därmed får sin position stärkt”
- Gun Hellsvik, M

5.2 Analys av debatten rörande sexuell läggning

Generellt sett kan man dela in debattörerna i tre läger:

1. De som är för lagändringen, vilket är representanter från S, V, Mp, Fp och C.
2. De som är mot lagändringen *samt* grupplagstiftning i allmänhet, framför allt M men även vissa representanter från Fp.
3. De som är mot lagändringen av specifika skäl men för skydd av grupper i allmänhet, Kd.

5.2.1 Argument för lagändringen

Grundargumentet för lagändringen var naturligtvis att de homosexuella som grupp är utsatta i samhället och behöver ett utökat skydd. Detta argument illustrerades av många debattörer med exempel både från dagens samhälle och med historiska referenser. Någon debattör poängterade också vikten av att ändringen görs inte bara i brottsbalken utan även i TF och YGL.

” Ett liv som homo- eller bisexuell eller transperson i Sverige är i dag helt enkelt inte ett säkert liv. Du riskerar att bli kartlagd, förföljd, misshandlad och till och med mördad enbart för vem du råkar älska.”

- Gustav Fridolin, Mp

”Det är skamligt att man inte kunde fatta beslut om detta redan efter andra världskriget. Vi ska inte glömma att homosexuella fanns i Hitlers gaskamrar därför att de var homosexuella.”

- Yvonne Ruwaida, Mp

” Ofta är det nationalsocialistiska och rasideologiska grupper som utsätter homosexuella för hetspropaganda. Ofta sprider de sina åsikter i skrift eller andra grundlagsskyddade medier. Därför är det viktigt att vi vid sidan av en kriminalisering av hets mot homosexuella i brottsbalken även gör det till ett tryckfrihets- och yttrandefrihetsbrott. Annars får det ingen avsedd effekt.”

- Barbro Hietala-Nordlund, S

Mp och V kan karakteriseras som de ivrigaste förespråkarna för lagändringen i och med att de egentligen skulle vilja se ett skydd även för andra grupper än de homosexuella, vilket Fridolins inlägg antyder. De menade dock att detta får bli en fråga för framtiden. Som Hietala-Nordlunds inlägg uttrycker var lagstiftningens udd ämnad att vara riktad mot de högerextrema grupper i samhället i vars ideologi hat mot homosexuella ingår. Trots detta kom en mycket stor del av debatten att handla om hur lagändringen förhåller sig till religionsfriheten. Här menade lagändringens företrädare att religion naturligtvis inte får missbrukas till att uppmåna till våld och hot mot homosexuella men samtidigt menade man att så inte sker normalt och därför är det inget stort problem.

Bland dem som argumenterade för lagändringen kan man hitta ett antal olika inställningar till hur den egentligen förhåller sig till yttrandefrihetens principer. Många uttryckte att de värnar om yttrandefriheten men här hade funnit tillräckligt starka skäl för att en inskränkning i den skall vara motiverad.

”Det är en inskränkning av yttrandefriheten. Ingen sticker under stol med det. Men enligt vårt sätt att se/.../anser vi att det är en rimlig inskränkning med hänsyn till de brott som begås och med hänsyn till vad som kan vara skäligt i ett demokratiskt samhälle och de mål vi vill uppnå med vårt rättssamhälle.”

– Barbro Hietala-Nordlund, S

Andra menade att lagstiftningen faktiskt inte innebär en inskränkning i yttrandefriheten.

” Det är alltså hets det handlar om. Däremot är lagens bestämmelser om hets mot folkgrupp inte ett åsiktsförbud och inte en inskränkning i yttrandefriheten som gör det svårt eller riskabelt att i diskussion eller förkunnelse uttrycka sig negativt eller starkt kritiskt om sådant som länder med viss befolkning, religiösa läror etc.”

- Helena Bargholtz, Fp

I vilken utsträckning de som var för lagändringen faktiskt medgav att det handlade om en inskränkning i yttrandefriheten varierade beroende på det specifika debattläget. Argument likt det ovan citerade var dock vanligt förekommande och det uppstod ofta oklarheter i debatten då man från ena sidan argumenterade för åsiktsfrihet medan den andra sidan menade att det faktiskt inte var åsikter utan hets man ville förbjuda. Vad man menade mer specifikt är att hets är en handling och inte blott ett uttryckande av en åsikt. En liknande argumentation användes vad gäller religionsfriheten som berördes ovan.

”Vi angriper inte rätten att tro. Vi angriper inte rätten att predika sin tro, att praktisera sin livsuppfattning. Men vi skyddar en utsatt och förföljd grupp.” - Kenneth Kvist, V

När det handlar om frågan om det är bra att skydda vissa grupper i samhället menade man att eftersom rasism och homofobi bygger på generaliseringar räcker det inte att skydda individer. Man måste också skydda grupper. Kollektiviseringen har redan gjorts av de högerextrema grupperna, den blir inte värre av en skyddslagstiftning som syftar till att stävja hot och våld.

5.2.2 Argument mot lagändringen och skydd av grupper i allmänhet

Det tongivande partiet här är M, vilka i flera inlägg betonade vikten av en så långt möjligt oinskränkt yttrandefrihet och det meningslösa i att skydda vissa grupper när rättssamhället skall bygga på synen på medborgarna som jämlika individer. Argumentationen om yttrandefrihetens värde baseras på synsättet att samhället inte tjänar något på att förtrycka åsikter.

”Vårt ställningstagande grundar sig på att värna den grundlagsskyddade yttrandefriheten. Detta fria meningsutbyte innebär inte bara att jag ska få möjlighet att framföra mina åsikter utan också att åsikter som jag kanske tycker är moraliskt förkastliga ska ges utrymme. Det kan vara svårt för många, men det är det som är kärnan i vår demokrati och i vårt öppna samhälle.”
- Per-Samuel Nisser, M

Man menade också att det inte fanns några belägg för att en kriminalisering skulle vara effektiv i kampen mot våld och hot mot homosexuella. Istället borde man koncentrera sig på att stärka det individuella skyddet, genom de bestämmelser som redan finns. Detta är kopplat till argumentationen om individ och grupp som ofta återkommer.

”Det måste vara den enskilde som ska skyddas. Det är den enskilde som kränks, oavsett om han eller hon tillhör en grupp.”
- Per-Samuel Nisser, M

Man menade att det inte är hållbart att dela upp samhället i grupper, detta leder snarare till ökade motsättningar och en form av ojämlikhet. Man argumenterade vidare att det bästa skyddet för minoriteter historiskt sett har varit en vidsträckt yttrandefrihet. Eftersom det inte hade övertygande visats

att den föreslagna lagstiftningen verkligen skulle hjälpa de homosexuella som grupp hade man svårt att se syftet.

”/.../ vad det här handlar om är i realiteten en symbolhandling.../ utan egentlig effekt i verkligheten och med betydande risker inbyggda i gränslandet mellan förbudet och det tillåtna samt risker för att vi tar ytterligare ett, om än litet och till synes betydelselöst, steg bort från den huvudprincip om rätt att yttra sig och rätt att skriva det man tycker och tänker i enlighet med de principer som tryck- och yttrandefrihetslagstiftningen är baserad på.”

- Per Unckel, M

5.2.3 Argument mot lagändringen men för gruppskydd generellt

Denna sida i debatten företrädde av Kd som var för ändringen under en stor del av lagstiftningsprocessen men ändrade sig när man inte lyckades få igenom motivuttalanden som skapade säkra garantier för vad som gäller i predikosituationer eller liknande. Man ansåg alltså att religionsfriheten var hotad.

”När man ändrar en grundlag, visserligen i ett vällovligt syfte, måste det vara klart så att man innan man ställer sig i en talarstol, skriver en insändare eller talar på en arbetsplats vet var gränserna går. Det vet vi inte nu.”

- Tuve Skånberg, Kd

Kd:s anförare i debatten menade att lagstiftningen skulle leda till en stor osäkerhet om vad man får och inte får säga i kyrkliga sammanhang. Detta menade man skulle i förlängningen kunna leda till en tystnad i sex- och samlevnadsdebatten. Vissa debattörer menade också att det är skillnad på att vara homosexuell och att tillhöra en religion.

”Att vara jude är ingen livsstil, men att vara homosexuell i den mening som RSFL propagerar och står för är till stor del en livsstil. Den måste kunna kritiserars också från en talarstol som denna eller från en predikstol.”

- Tuve Skånberg, Kd

Kd:s representanter i debatten uttryckte alltså inte samma farhågor som M rent allmänt inför en inskränkning i yttrandefriheten utan mer specifikt med hänsyn till religionsfriheten. Man hänvisade till att den är skyddad som en absolut rättighet i RF 2:1 och i artikel 9 i Europakonventionen. Med tanke på synpunkten att lagstiftningen främst siktar in sig på högerextrema gruppers propaganda menade Kd att det finns en klar risk att dessa fortsätter sin verksamhet medan mindre ljusskygga präster eller pastorer är de som faktiskt ställs inför rätta. Man argumenterade därför kraftfullt för i det närmaste en friskrivning från ansvar i predikosituationer, eller i vart fall en tydligare motivtext. Kd var dock tydliga med att de tycker att hetslagstiftningen i sin helhet är meningsfull och nödvändig.

6. Jämförande analys

Efter att ha skisserat de två debatternas huvudsakliga argumenteringar ska vi nu använda av oss ett antal dimensioner för att närmare analysera de djupt liggande ideologiska skillnaderna. Syftet med jämförelsen är inte att hitta avgörande skillnader *mellan* debatterna utan att med hjälp av två olika ingångar till området yttrandefrihet nå en mer heltäckande förståelse för de olika sidornas argumentering. Genom en dubbelexponering hoppas vi kunna få en bättre bild av deras syn på yttrandefriheten och samhället. De dimensioner vi använder som analysverktyg är:

- Yttrandefriheten och demokrati/jämlikhet.
- Yttrandefriheten och skydd av grupper och individer i samhället.
- Yttrandefriheten och effekten av inskränkningar i den.
- Yttrandefriheten och andra fri- och rättigheter.

6.1 Yttrandefriheten och demokrati/jämlikhet

Många debattörer som var för de båda lagändringarna hänvisade till att de inskränkningar som föreslagits inte hade något med demokrati att göra och därför var de försvarbara. Om barnpornografi till exempel menade man att en sådan verksamhet låg alldeles för långt ifrån vad yttrandefriheten var avsedd att skydda för att förtjäna att täckas in under dess principer. Om hets mot homosexuella menade man att de som gjorde sig skyldiga till sådan hets också gav uttryck för antidemokratiska värderingar och ofta härstammade från den extrema högern. Man argumenterade också i båda fallen att lagändringarna syftade till en fördjupad demokrati genom att man skyddar utsatta människor och på så vis ger dem bättre möjligheter att leva som jämlika medborgare i samhället.

Motståndarsidan argumenterade att man inte alls fördjupade demokratin, däremot underminerade man dess grundvalar genom att angripa en av dess viktigaste principer. Argumentationen gick ut på att en demokrati måste bygga på tolerans, även mot de uttryck som man anser vara moraliskt förkastliga. Det universella botemedlet mot antidemokratiska eller annars skadliga yttranden är att låta dem möta offentlighetens ljus. Förbud gagnar inte demokratin eftersom företeelserna kommer att finnas kvar men i skymundan och utan att kunna kritiserats lika effektivt.

Enligt Nozicks syn på staten och individen skall staten kunna inskränka på människors fri- och rättigheter endast i syfte att kunna upprätthålla skyddet av dessa för flertalet medborgare, det vill säga genom att garantera sin fortsatta existens. Hot mot demokratin är alltså ett legitimt syfte när det gäller att inskränka vissa fri- och rättigheter. Även Rawls är av denna uppfattning, även om han menar att även åsiktsriktningar mot staten måste få existera. Vad som gäller när vissa medborgare använder sina fri- och rättigheter till angrepp mot andra medborgare är inte lika självklart. Den liberala utgångspunkten är i alla fall att de grundläggande fri- och rättigheterna skall hållas intakta i så lång utsträckning som är möjlig.

Robert A Dahls syn på yttrandefrihet är nära knutet till demokratin och han fokuserar inte lika mycket på fri- och rättigheter som utgångspunkt. Syftet med yttrandefriheten är att skapa en så jämlik demokrati som möjligt, det vill säga att alla har full insikt i beslutsfattandet och dess konsekvenser. Eftersom yttrandefriheten här inte anses vara ett ”större” värde än demokratin tycks det vara lättare att argumentera för att yttringar som inte på något sätt gagnar demokratin men skadar vissa grupper i samhället, kan förbjudas. Med denna utgångspunkt kan man väl säga att ändamålen helgar medlen i större grad än om man har fri- och rättigheter som utgångspunkt.

Vi hamnar här hamnar vi i spänningsfältet mellan frihet och jämlikhet. Går det att uppnå en jämlik demokrati utan att inskränka vissa fri- och rättigheter? Vad är frihet? Den liberala synen utgår från en syn på frihet som avsaknad av tvång medan dess politiska motpol utgår från att friheten kan realiseras först när man uppnått en viss grad av jämlikhet. Denna motsättning kan tydligt observeras i de debatter vi har analyserat. Man kan tala om en fundamental skillnad i synen på vad som är en jämlik demokrati. Tar den sin utgångspunkt i okränkbara (jämlika) fri- och rättigheter eller i ett samhälle där man genom ingrepp söker skapa så stor jämlikhet som möjligt?

6.2 Yttrandefriheten och skydd av grupper och individer i samhället

I båda debatterna kan vi tydligt urskilja hur M och i viss mån Fp är skarpt kritiska till att inskränka yttrandefrihetens principer i syfte att skydda en viss, utsatt grupp. Flera debattörer framhåller skadan av att nagga yttrandefriheten i kanten på för att uppnå så kortsiktiga och osäkra vinster som lagarna enligt dem skulle leda till. I debatten om hets mot folkgrupp argumenterar man att ett sådant grupptänkande som uttrycks i lagstiftningen aldrig får något slut. Vad blir nästa steg? Man ifrågasätter om inte till exempel handikappade eller adopterade också borde skyddas enligt samma resonemang. I debatten om barnpornografi ifrågasätter man i och för sig inte att barn som grupp måste skyddas men man anser ändå inte att inskränkningar i yttrandefriheten är en acceptabel väg att gå.

Den liberala samhällssynen bygger på en vision om varje medborgares jämlikhet men också naturliga fri- och rättigheter. Om man bara lyckas se till så att dessa fri- och rättigheter realiseras i samhället kommer en naturlig process att leda fram till ett mer och mer jämlikt och demokratiskt samhälle. Varje försök att manipulera denna utveckling är att skapa förutsättningar för större ojämlikhet eftersom förändringen inte kommer från folket utan från staten. Varje försök till skydd av en viss grupp som går ut över andra medborgares frihet står därför potentiellt i strid med de liberala samhällsteorierna, Locke, Nozick och Rawls. Man kan ju dock hävda att det man gör när man premierar en viss grupp är att man söker realisera denna grupps fri- och rättigheter eftersom de så länge varit satta på undantag. En ”äkta” liberal skulle väl då hävda att sådana genvägar inte är tillåtna.

Yttrandefrihet och formell jämlikhet skapar ett rättvist samhälle men på lång sikt, och det måste växa fram av egen kraft.

Om man applicerar Dahls teorier om den moderna demokratin som en polyarki på dessa frågor når man troligen ett delvis annat resultat. Dahl ser ju konkurrensen mellan grupper som en förutsättning för demokratin, och som den reella basen för de moderna demokratierna. Att då hålla fast vid den gamla liberala idén om konstitutionell jämlikhet ter sig inte självklart. Dahls idé om grundläggande rättigheter i samhället är att de är till för att skydda de grupper som inte står sig så bra i konkurrensen. Därifrån är inte steget så långt till att anse att man kan prioritera vissa grupper genom skyddande lagstiftning och på andra sätt främja deras rättigheter. Det hela handlar alltså i stor utsträckning om hur man ser på en demokrati, består den främst av grupper eller består den främst av individer? Denna grundläggande skillnad i samhällssyn kunde man alltså observera i de två debatterna.

6.3 Yttrandefriheten och effekten av inskränkningar

Ett klassiskt argument i debatter som gäller lagändringar, är ifrågasättandet av huruvida den aktuella lagändringen har någon reell verkan. I de båda debatterna som vi har redogjort för, är argumentet återkommande. Vad skulle förbättras vid en eventuell lagändring som skulle uppväga de förluster som samhället utsätts för? Denna dimension, yttrandefrihet och effekten av inskränkningar, är i realiteten den avgörande faktorn. Vad får inskränkningarna för inverkan? I både debatt ett och två, men framför allt i debatt ett, är motståndarsidan till inskränkningarna rädda för den så kallade spridningseffekten, den negativa sidan av inskränkningen. Vad är det som säger att denna inskränkning är befogad, när en annan inte är det. Här är återkopplingarna tydliga till individen och gruppen. Varför skall vissa grupper prioriteras medan andra inte prioriteras?

Det som ska känneteckna ett demokratiskt samhälle är öppenhet för alla, oavsett åsikter. En öppen dialog utan statliga förbud och restriktioner. Motsättningarna är tydliga, ”ja-sidan” menar att vissa utsatta grupper måste prioriteras. Då man lagstiftar vissa gruppers säkerhet är det självklart att det leder till förbättringar för gruppen. Detta i sin tur leder till ett mer jämställt samhälle. Dock kan inte ”ja-sidan” lägga fram konkreta bevis för att en förbättring skulle ske, detta med anledning av att inskränkningen ännu inte har skett. Argumenten i debatterna skiljer sig åt en del i frågan om gruppens särskilda utsatthet. I debatt ett, där gruppen det diskuteras om är barn, finns inte så mycket motsättningar till huruvida barn egentligen är en utsatt grupp eller ej. Även ”nej-sidan” instämmer i faktumet att barn inte har samma möjligheter och förutsättningar som vuxna, och oftast befinner sig i en beroendeställning till de vuxna. I debatt två fanns det däremot större tveksamheter till att sexuell läggning skulle innebära en särskild utsatthet. ”Nej-sidan” ansåg därför att ett tillägg av sexuell läggning i brottet hets mot

folkgrupp skulle resultera i ett negativt utslag. Dels på grund av att man ansåg det diskriminerande att kategorisera in såpass många människor med olika bakgrunder, åsikter etc. i en grupp, dels för att det inte fanns någon befogad anledning att inskränka på en demokratisk rättighet såsom yttrandefrihet.

I denna analysdimension kan man hårdra oppositionerna, den ena sidan menar att åsikter av odemokratisk karaktär inte hör hemma i ett demokratiskt samhälle och att det därigenom finns det en poäng att lagstifta bort dessa åsikter. Den andra sidan hävdar i motsats att en demokrati är till för öppna diskussioner, och att lagstifta bort åsikter har ingen reell verkan, förutom att det bidrar till ett mindre demokratiskt samhälle.

6.4 Yttrandefriheten och andra fri- och rättigheter

I denna dimension syftar vi framförallt till glappet som uppstår mellan svenska lagar och internationell rätt, och anknyter framförallt till teorikapitlet om mänskliga rättigheter. Grundläggande fri – och rättigheter är ett tvetydigt och emellertid ett intetsägende begrepp. Det vi anspelar på när vi uttrycker ”fri och rättigheter” är framför allt FN:s deklaration om mänskliga rättigheter, som skulle kunna ses som en kärna för de politiska och civila rättigheterna.

Sverige har som vi redan inledningsvis beskrivit, en exceptionell lagstiftning i förhållande till många europeiska länder, vad gäller yttrandefrihet. Yttrandefriheten är en grundstomme i svensk demokrati, och är en extremt skyddad och ärad egenskap i det svenska rättssystemet. Då Sverige 1990 ratificerade FN:s barnkonvention och vidare inkorporerade den Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (EKMR) 1995, uppstod en möjlighet till utveckling och förändring i de svenska lagarna. I de två debatterna som vi har granskat finner vi att delar av materialet syftar till vissa av de lagar och konventioner som Sverige har ratificerat. Glappet mellan svensk lag och internationell rätt utnyttjas av debattörerna, främst av dem som är positiva till en lagändring, och därmed en inskränkning av yttrandefriheten, dvs. en inskränkning i dels YGL dels TF. Men även av ”nej-sidan”, som i debatt två hänvisar till religionsfriheten, som är oerhört starkt skyddad av EKMR.

Klassiska motsättningar har återfunnits genomgående i båda debatterna. I denna analysdimension finner vi motsättningar mellan svensk lag och nationell rätt. Motsättningarna går framför allt att finna i debatt två, där religionsfriheten ställs mot yttrandefriheten. Vilken frihet skall värderas högst- rätten att predika, och/eller uttrycka religiösa övertygelser utan några restriktioner, eller rätten att inte bli kränkt? Denna speciella komplikation mellan religionsfriheten och inskränkningar i yttrandefriheten är något som vi i år har kunnat följa i fallet Åke Green. Högsta domstolen ansåg i detta mål att religionsfriheten var så starkt skyddad av EKMR att man inte kunde acceptera en inskränkning av yttrandefriheten. Även i debatt 1 finner vi motsättningar mellan svensk lag och FN:s barnkonvention där det

uttryckligen står att barnets bästa ska komma i första hand. Barnkonventionen som Sverige sedan 1990 har försökt att integrera i den svenska lagstiftningen, är förmodligen ”ja sidans” tyngsta argument.

Trots detta glapp mellan nationell och internationell rätt, handlar det kanske framför allt om kampen mellan olika slags rättigheter, mellan rätten att få uttrycka en åsikt, eller rätten att inte bli kränkt. Mellan vetenskapen om att barnpornografi inte är grundlagsskyddat eller vetenskapen att makthavarna inte utövar censur.

7. Diskussion

I början av vår uppsats presenterade vi vår frågeställning, vilken ser ut på följandevis: *Hur har debatterna sett ut inför de två lagändringarna, samt vilka underliggande samhällsliga och ideologiska motsättningar kan man spåra?* Vårt syfte har följaktligen varit dubbelt. För det första har en genomgående orientering i yttrandefrihetsgrundlagarna YGL och TF presenterats, vilket har följts av en beskrivning över de samhällsliga förändringarna som skett i Sverige och hur dessa faktorer har påverkat att lagändring skulle komma att träda ikraft. För det andra har vi genomfört en fristående analys av de två debatterna, detta för att kunna sortera argumenten i de två debatterna för att vidare kunna utföra en jämförande analys.

I den jämförande analysen har vi genom att använda oss av fyra analysdimensioner kunnat dra ut essensen ur de olika argumentationerna. Med hjälp av teoriavsnitten har vi kunna spåra de ideologiska motsättningarna och ståndpunkterna i de två debatterna. Fördelen med dimensioner som analysverktyg är att de har gett utrymme för en ganska fri analys av debattinnehållet. Syftet med den jämförande analysen har inte varit att hitta avgörande skillnader *mellan* debatterna utan att med hjälp av två olika ingångar till området yttrandefrihet nå en mer heltäckande förståelse för de olika sidornas argumentering.

I debatt ett har vi framförallt kunnat spåra två motpoler, i debatt två har vi kunnat identifiera tre. Detta beror på att religionsfriheten är inkluderad i debatt två och det finns representanter som är för skydd av grupper i allmänhet, men mot lagändringen av specifika skäl, i detta fall religionsfriheten. Många klassiska frågeställningar och åsikter identifieras i debatterna, och gång på gång hamnar debatten i ett spänningsfält mellan frihet och jämlikhet. Går det att uppnå en jämlik demokrati utan att inskränka vissa fri- och rättigheter? Vad är frihet? Hur ser man på demokratin, består den främst av grupper eller består den främst av individer? Vad skulle förbättras vid en eventuell lagändring som skulle uppväga de förluster som samhället utsätts för? Vilken frihet skall värderas högst- rätten att predika, och/eller uttrycka religiösa övertygelser utan några restriktioner, eller rätten att inte bli kränkt?

Några entydiga svar om vad som är rätt eller fel går inte att identifiera i texten, vilket vi inte heller hade som syfte att göra. Vårt syfte var att nå en mer heltäckande förståelse för de olika sidornas argumentering, vilket vi tycker att vi har gjort. Sammanfattningsvis skulle man kunna säga att det hela handlar i stor utsträckning om hur man ser på en demokrati, består den främst av grupper, eller består den främst av individer?

8. Litteraturförteckning

Böcker:

- Andersson, Jan, 2004. *Yttrandefrihetens dilemman. Debatten om hetspropaganda, mediekoncentration samt personlig integritet mellan 1940- och 2000-tal*. Uppsala, skrifter utgivna av Statsvetenskapliga föreningen.
- Beckman, Ludvig, 2005. *Grundbok i idéanalys, det kritiska studiet av politiska texter och idéer*. Stockholm, Santerus.
- Bergström, Göran – Boreus, Kristina, 2000. *Textens mening och makt. Metodbok i samhällsvetenskaplig textanalys*. Lund, Studentlitteratur.
- Dahl, Robert, 2002. *Demokratin och dess antagonister*. Stockholm, Ordfront förlag.
- Hagner, Christina, 1995. *Rätten att kränka ett barn, om barnpornografi och yttrandefrihet*. Stockholm, Ordfront.
- Nycander, Svante, 1995. *Yttrandefrihet*. Stockholm, Dagens nyheter.
- Nozick, Robert, 2001. *Anarki, stat och utopi*. Stockholm, AB Timbro.
- Rawls, John, 1999. *En teori om rättvisa*. Göteborg, Daidalos AB.
- Strömberg, Håkan, 2003. *Tryckfrihetsrätt*. Lund, studentlitteratur.
- Tiby, Eva, 1999. *Hatbrott. Homosexuella kvinnors och mäns berättelser om utsatthet för brott*. Stockholm, Kriminologiska institutionen.
- Vallinder, Torbjörn, 2000. *Nio edsvurna män – Jury och tryckfrihet i Sverige 1815-2000*. Stockholm, Carlsson bokförlag AB.
- Warnling - Nerep, Wiweka, 2003. *En orientering i tryckfrihet och yttrandefrihet*. Stockholm, Elanders Gotab AB.
- Åström, Per –Erik, 2004. *Barnpornografi på Internet: Bortom all tolerans – växande problem som kräver nya åtgärder*. Rädda Barnen.

Statens Offentliga Utredningar:

- SOU 2000:88, *Organiserad brottslighet, hets mot folkgrupp, hets mot homosexuella, m.m., straffansvarets räckvidd*.

- SOU 2000:1, *En uthållig demokrati! Politik för folkstyrelse på 2000- talet*, Demokrati utredningens betänkande.
- SOU 1997: 29, *Barnpornografifrågan, innehavskriminalisering m.m.*, Betänkande av Barnpornografiutredningen.
- SOU 1984:63, *Homosexuella och samhället*.

Debattmaterial:

- Riksdagsdebatt om utlyftandet av barnpornografibrott, 1998-05-13 och 1998-11-18.
- Riksdagsdebatt om hets mot folkgrupp och sexuell läggning, 2002-05-15 och 2002-11-13.

Propositioner:

- 2001/02:59 – Hets mot folkgrupp m.m.
- 1997/98:43 – Tryckfrihetsförordningens och yttrandefrihetsgrundlagens tillämpningsområden – barnpornografifrågan m.m.

Uppsatser:

- Strömberg, Emilie. *Barnpornografi – Yttrandefrihet. En belysning av innehavskriminalisering av barnpornografi*. 20 poäng tillämpande studier vid handelshögskolan i Göteborg, HT 2002.
- Morales, Christofer. *Den svenska straffrättens syn på homosexuella handlingar mellan män – En rättshistorisk tillbakablick*. Examensarbete vid juridiska fakulteten i Lund, VT 2005.
- Gåverud, Henrik. *Statens skyddsroll och den individuella friheten. Den svenska statens åsiktsregistrering av svenska medborgare under det kalla kriget*. Uppsats, C-nivå, från Luleå tekniska universitet, 2003.

Internetadresser:

- <http://www.manskligarattigheter.gov.se>, 2005-12-15

Övrigt material:

- Ds 2 001:10, *Mänskliga rättigheter i Sverige, en kartläggning*.